

Тукаленко Інна Анатоліївна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-4169-6457>

e-mail: innet@online.ua

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРИЧИН РОЗГОРТАННЯ ТА ПОРАЗКИ БІЛОРУСЬКИХ ПРОТЕСТІВ 2020 РОКУ

Резюме

Дослідження причин розгортання та поразки протестів у Білорусі було здійснено на основі базових підходів до вивчення протестних рухів: інтерактивного, структури політичних можливостей та ресурсної мобілізації. Причини сплеску протестної хвилі в Білорусі аналізувалися у трьох площинах: глобальній, національній та подієвій (ситуативній). Враховувалися як загальносвітові тенденції і чинники так і внутрішньосистемні, як от: вплив еволюційної модернізації та розвитку мережевих технологій на формування запиту на демократію, зміни в соціально-класовій структурі білоруського суспільства, ферментація настроїв незадоволення існуючим політичним режимом та ситуативні реакції влади на активізацію протестних дій. З'ясовано причини поразки протестів та обґрунтовано домінуюче значення двох з них: застосування непропорційно жорстокої відповіді влади на ненасильницькі форми протестної активності громадян і неспроможність учасників протесту внести серйозний розкол у правлячий клас.

Ключові слова: протести в Білорусі, протестна хвиля, ненасильницький протест, причини протесту, демократизація.

Вступ

2020 року в Білорусі розпочалися протести, приводом до чого стала фальсифікація результатів голосування на президентських виборах 9 серпня. Протестні настрої зростали в процесі виборчої кампанії, протягом якої влада зняла з виборчої дистанції трьох кандидатів, котрі відкрито декларували свої опозиційні погляди. Після офіційного оголошення результатів голосування, протести охопили значну частину білоруських міст

і розгорнулися в масштабний протестний рух. Влада відповіла жорстким силовим тиском (понад 3 000 людей було затримано міліцією по всій країні тільки протягом 9—10 серпня), що змусило учасників протестних акцій змінювати тактику, але не припиняти ще довгий час своїх дій. Проте до середини листопада протестна хвиля зійшла нанівець, залишивши по собі принаймні шестеро загиблих, сотні скалічених та загратованих, тисячі політичних мігрантів і зневіру в демократичному майбутньому країни. Масштаб і тривалість протестів не мали прецедентів у попередній політичній історії незалежної Білорусі, тож були значною мірою неочікуваними. Ця сторінка в сучасній політичній історії Білорусі є свіжим досвідом, що потребує всебічного дослідження даних подій задля розуміння сутності політичних процесів, котрі відбуваються в сусідній до нас країні та моделювання ймовірнісних сценаріїв майбутнього.

Методи дослідження

Мета статті полягає у аналізі передумов та з'ясуванні причин суспільно-політичного напруження, що вилилося у широку хвилю протестів та обґрунтуванні причин поразки протестів. Методологічна перспектива дослідження заявленої теми передбачала необхідність дотримання певної послідовності аналітичних дій: насамперед було з'ясовано особливі підходи до пояснення причин поширення протестних рухів у сучасних суспільствах та висвітлено специфіку різних концептуальних інтерпретацій цього феномену. Визначені концептуальні рамки дозволили застосувати їх для аналізу конкретного кейсу — білоруського протестного руху. Історичний та екстра-спективний методи дозволили виявити характерні риси розвитку Білорусі у передпротестний період. Завдяки структурно-функціональному методу були виокремлені соціальні структури, що мали системний вплив на формування протестних настроїв у білоруському суспільстві. Проаналізувати використані соціологічні дані допоміг метод інтерпретації. Експертна оцінка застосовувалася при виведенні висновків, що ґрунтувалися на критичному аналізі використаних матеріалів та джерел.

Результати дослідження

У другій половині ХХ століття світом прокотилася масштабна хвиля протестів, початок якій було покладено у 50-ті роки Рухом за громадянські права в США. Широка мобілізаційна залученість громадян у тривалі протестні кампанії сформувала такий вид колективних дій, що отримав назву нових суспільних рухів. Їхня поява на полі політичної боротьби була зумовлена, значною мірою, кризою традиційних інститутів репрезентації громадських інтересів — політичних партій та профспілок.

Профспілки від часу виникнення концентрували свою діяльність навколо проблеми забезпечення роботодавцем соціально-економічних прав та інтересів робітників. Зокрема, як зазначають В. Цвих та Д. Неліпа,

йдеться про забезпечення «зайнятості; гідної оплати праці; гарантування цієї оплати; створення умов праці; розвиток демократії на робочому місці; та ін» [1, с. 115] Проте в умовах становлення соціальної держави базові функції профспілок перебирала на себе держава через нормативне регулювання сфери трудових відносин, через фінансову підтримку по безробіттю, через державну систему забезпечення базовою освітою та професійними навичками тощо. Звуження ж індустріальної бази, що набувало прискорення від 60-х років ХХ століття, призвело до скорочення чисельності робітничого класу і підірвало його гегемонію. Це потягло й серйозні політичні наслідки у вигляді зниження градусу класового протистояння та деактуалізації ідеологічного антагонізму, характерного для партійного протистояння попередніх десятиліть.

Тим самим, комплекс постіндустріальних трансформацій обумовив собою появу нових акторів впливу на політичний процес, котрі об'єднувалися навколо нетрадиційних для класичних партійних ідеологій питань і заявляли про себе в обхід інституалізованих каналів тиску — політичних партій та профспілок. Нові суспільні рухи спиралися на неоднорідну соціальну базу учасників, оскільки проблеми, що піднімалися ними носили екстракласовий характер і не мали виразного матеріального інтересу.

Нові суспільні рухи активно розвивалися у післявоєнний час інтенсивного економічного розвитку та становлення держав загального добробуту, коли значна частина населення західних країн виросла з відчуттям сталої перспективи виживання, що сформувало, згідно теорії еволюційної модернізації Рональда Інглегарта, ґрунт для поширення постматеріальних цінностей. Саме в середовищі цього покоління молодих людей визрівають ідеї і цілі пов'язані з цінностями самовираження: поваги, гідності, свободи вибору та «відсутності пієтету стосовно будь-яких форм зовнішнього примусу» [2, с. 67]. Аналіз даних моніторингу «Євробарометра», що проводив опитування різних вікових когорт в шести країнах Західної Європи (Бельгія, Велика Британія, Західна Німеччина, Італія, Нідерланди, Франція) у 1970 році, засвідчив, що у молодих людей віком від 15 до 24 років постматеріальні цінності домінували над матеріальними [2, с. 52] і цим, значною мірою, можна пояснити сплеск молодіжної протестної активності в нових котркультурних формах прояву та з новими цілями.

Рональд Інглегарт, обґрунтовуючи принципи еволюційної модернізації міжгенераційною зміною цінностей, доводить, що на сьогодні наймасштабніша трансформація цінностей у західних країнах вже сталася. А від 80-х років ХХ століття економічне зростання стало й всесвітньою тенденцією. Щоправда воно не спричинило глобального руху до постматеріальних цінностей, оскільки для ціннісного зсуву необхідне тривале і стабільне зростання, котре дозволить соціалізуватися в умовах екзистенційної

безпеки не одному поколінню громадян. Нестабільна ж динаміка економічного зростання з періодами кризових спадів призводить до зворотніх результатів.

Наведені твердження Р. Інґлегарта важливі для нас з огляду на висновок, який робить американський науковець: «з поширенням цінностей самовираження у постіндустріальній фазі модернізації змінюється ставлення до влади і посилюється запит на істинно гнучку, чутливу до потреб суспільства демократію» [2, с. 73], оскільки завдяки ним відбуваються суттєві зрушення як в мотивації так і поведінці людей. Тим самим успіхи демократизації знаходяться в залежності від поширення цінностей самовираження, котрі, у свою чергу, відчутно корелюють з індикаторами економічної модернізації.

Виходячи з парадигми еволюційного модернізму можна пояснити й сплеск масових рухів у країнах соціалістичного табору, котрі призвели до повалення комуністичного режиму. Саме так припускає і Р. Інґлегант, вказуючи на виявлені серйозні міжпоколіневі відмінності у наданні переваг матеріальним чи постматеріальним цінностям представниками різних вікових когорт [2, с. 57]. Ще очевиднішими є таке припущення якщо застосувати цю логіку до протестних рухів ХХІ століття. Дві хвилі протестів, що отримали назву кольорових та електронних (інші назви – цифрових, твітерних) революцій розглядаються як демократизовчі рухи «третьої хвилі» і значною мірою можуть бути ілюстративним підтвердженням тези про запит на демократію в умовах ціннісних міжгенераційних зрушень.

Але, сам по собі запит на зміни є лише маркером визрівання протестного потенціалу, та не є достатнім поясненням розгортання активних протестних дій. Тож для більш глибокого розуміння причин протесту необхідно брати до уваги сукупність інших чинників як широкого інституційного виміру так і процесуального, прогалину в чому заповнюють структурний, мобілізаційний та інтерактивний підходи до вивчення суспільно-політичних рухів.

Представники теорії структури політичних можливостей (Даґ Мак Адам, Сідні Тарроу, Девід Мейєр) аналізували взаємовплив декількох структурних параметрів, що визначають конфігурацію «спіралі загроз і можливостей»: характер політичного режиму, ступінь консолідованості еліт, ступінь групової солідарності протестантів, рішучість і масштаб у застосуванні репресій владою. Автори теорії ресурсної мобілізації (Дж. Мак Карті, М. Зальд, Е. Обершалл, Ч. Тіллі) акцентували увагу на можливості руху мобілізувати значний арсенал ресурсів матеріального і нематеріального характеру (гроші, послуги, авторитет, соціальні зв'язки тощо) для організованої каналізації незадоволення, створення мереж солідарності з іншими суспільними групами та здатності адекватно реагувати на тактичні кроки влади з урегулювання чи приборкування протестних настроїв і дій.

Врешті, інтерактивний підхід концепції спірних політик (політик незгоди — у перекладі І. Гомзи) вважає за необхідне враховувати характер взаємодії протестних акторів з представниками влади та громадськістю в цілому. Волонтаристський напрямок у рамках спірних політик, розроблений Ерікою Ченовет та Марією Дж. Стефан, наголошує на важливості врахування впливу волонтаристських рис кампаній, які часом можуть мати більшу вагу ніж структурні чинники впливу. В рамках концепції спірних політик загалом та її волонтаристського напрямку особливим чином, стверджується залежність успіху суспільно-політичних рухів від удавання до ненасильницької стратегії розгортання протестної активності. Саме такий спосіб розгортання протестного руху мав місце в білоруських подіях 2020 року, тому більш детально проаналізуємо аргументи американських науковиць стосовно переваг ненасильницьких протестів.

Е. Ченовет і М. Стефан спираються у своїх твердженнях на аналіз 323 мирних та збройних рухів спротиву, дані про які внесені до бази «Насильницьких та ненасильницьких кампаній та їхніх наслідків» (NAVCO). Узагальнений досвід різних кампаній спротиву дозволив їм стверджувати, що ненасильницькі рухи здатні досягати повного або часткового успіху приблизно вдвічі частіше ніж збройні [3, с. 16]. Оскільки критично важливою для перемоги громадянського спротиву є масова участь, то вища здатність мирного протесту до широкої мобілізації учасників — з огляду на нижчий рівень ризиків ніж у силових протестах — обумовлена високою залученістю й визначає тактичні та стратегічні переваги мирного спротиву [3, с. 42].

Ефективність ненасильницького протесту, на думку Е. Ченовет та М. Стефан пояснюється тим, що, моральні, фізичні, інформаційні бар'єри та небезпека арешту є нижчою ніж у силових протистояннях (ризик приєднання до протесту — низький). Мають велике значення і наступні характеристики ненасильницького протесту: — більша гнучкість; — сприйнятливість до тактичних інновацій та розширення репертуару протесту; — поширення громадянської нестабільності (а отже — збільшення витрат з боку режиму на підтримання статусу-кво); — можливість зміни лояльності колишніх прихильників режиму включно з представниками сил безпеки; — можливість діяти публічно, що впливає на успішність рекрутства активістів, зокрема і через демонстративний ефект відкритої масової підтримки; — карнавалізація мирного протесту (масове практикування різних форм політичного акціонізму), що руйнує бар'єри страху перед репресіями; — мобілізація прихильників на місцях (надійніше джерело сили ніж підтримка союзників ззовні, якою користуються збройні опори); — залучення широких категорій людей (без суттєвих вікових і гендерних обмежень чи урахування фізичних кондицій протестантів, які могли б мати значення для чинення насильницького супротиву); — зміни внаслідок успіху мирних кампаній

сприяють утворенню більш стабільних та внутрішньо менш суперечливих демократій [3].

Охарактеризовані концептуальні засади дослідження підходів до вивчення природи протестних рухів та визначені чинники ефективізації протесту дозволяють аналізувати причини розгортання протестів у Білорусі одночасно в трьох площинах: глобальній, національній та подієвій (ситуативній).

У глобальному вимірі проблеми слід брати до уваги вплив еволюційної модернізації на зміщення пріоритетів від екзистенційних цінностей до постматеріальних. Білорусь від 2008 року демонструвала сталу динаміку в бік толерації цінностей самовираження (навіть випереджаючи Україну за цими параметрами) [4, с. 8], що є опосередкованим доказом зростання матеріального добробуту громадян, викликаних тривалими позитивними змінами у економічному секторі. Розвиток мережевих технологій та накопичений досвід успішних ненасильницьких методів повалення режимів (чи, принаймні, панівних еліт) також чинять вплив на формування чутливого до демократичних норм суспільства і можуть сприяти ферментації ідей та настроїв, орієнтованих на зміни.

У національному вимірі потрібно враховувати структурні складники, які частково обумовлені глобальними змінами й частково – внутрішньосистемними чинниками. У соціально-класовій структурі Білорусі з'явився тонкий суспільний прошарок, незначний за абсолютними цифрами, але критичний з огляду на питому вагу його впливу як солідаризованого середовища людей з виразним запитом на: самореалізацію, професійне зростання, інтеграцію у культурний світовий простір, суспільно-політичні зміни. Надзвичайно важливим було й володіння ними цифровими навичками, фінансовими і часовими ресурсами, котрі могли бути інвестованими у протестний рух і каталізувати протестні настрої.

Внутрішньосистемними особливостями, що обумовили формування протестного потенціалу білоруського суспільства напередодні президентських виборів були: поява «несистемної» опозиції у вигляді формування передвиборчих структур на підтримку кандидата у президенти В. Бабарика, котрий пропагував ідею повернення через всенародний референдум парламентської форми правління, закріпленої Конституцією 1994 року; негативне ставлення суспільства до ігнорування президентом і його оточенням коронавірусних викликів і несприйняття запропонованої ними політики «вироблення колективного імунітету», що не передбачала належних карантинних обмежень [5].

Падіння популярності А. Лукашенка, зумовлене як міжгенераційними змінами (вихід на політичну й електоральну арену пострадянського покоління), так і несприятливою міжнародною кон'юктурою (кризою

у відносинах із західними країнами та чергового двостороннього «торгу» з Росією)

Та найбільш значимими є дві взаємопов'язані причини: консервація правлячої еліти навколо авторитарної фігури президента А. Лукашенка, що перебував на своїй посаді неприйнятно довгий для демократичної політичної культури термін — 26 років (хоч і з формальним переобранням) та авторитарний режим правління, що систематично і планомірно «зачищав» опозиційне поле і знищував будь-які паростки організаційного опонування владі.

Ситуативно-подієві чинники значною мірою описують не стільки причини, скільки формальний і неформальний приводи протестів та визначають чинники каталізації протестної активності. До них відносяться: неправомірний тиск на опозиційних кандидатів, що мали намір балотуватися на посаду президента (арешт 2 ключових опонетів — блогера Сергія Тихановського та банкіра Віктора Бабарика і зняття з виборів засновника IT-парку Валерія Цепкала); створення перешкод для проведення агітаційної кампанії Світлани Тіхановської, котра висунула свою кандидатуру у відповідь на арешт чоловіка і навколо якої об'єдналися штаби інших опозиційних кандидатів, знятих з перегонів; масові фальсифікації результатів виборів, оголошені цифри яких очевидно дисонували з пануючими політичними настроями; надмірна й цинічно-демонстративна реакція влади (масові неправомірні арешти, супроводжувані побиттям та різними формами катувань і принижень заарештованих протестантів) на акції протесту в перші ж дні по голосуванню та протягом усього часу тривання протестів.

Підтвердженням доречності трактування цих подій і процесів як причин та приводу протестів можуть слугувати опитування британського незалежного політичного інституту Chatham House, проведеного в січні 2021 року з метою з'ясування поглядів білорусів на політичну кризу (опитування проводилося за методом комп'ютерного веб-інтерв'ю (CAWI), що на практиці означає, що воно було обмежене користувачами Інтернету; статистична похибка вибірки з 926 осіб не перевищує 3,22%). Згідно зібраних даних, близько половини респондентів (44–46%) протягом осені 2020 року підтримували протест і близько третини (31–36%) не підтримували, ідею повного припинення застосування сили до протестувальників підтримувало 66% респондентів (20% не підтримувало), ідею відставки А. Лукашенка поділяли на той час 53% опитаних і 51% ствердно відповіли, що за А. Лукашенка у жодному разі не проголосували б на президентських виборах і, врешті, майже половина населення вважає А. Лукашенка головною перешкодою для політичної стабільності та економічного розвитку і що, його постать є загрозою незалежності країни [6].

Причини поразки протесту обумовлені значною мірою режимними характеристиками політичної системи Білорусі. Фундаментальною

перешкодою до результативності протестних дій була укорінена авторитарна влада президента, котрий послідовно і системно впроваджував зміни, що конституційно закріплювали суперпрезидентську форму правління з надзвичайними повноваженнями з контролю над законодавчою і судовою гілками влади. Це потягло за собою і низку інших причин поразки протестів: — слабкість контрвлади, обумовлена відсутністю опозиції як інституту. Це унеможливило ведення інституційного діалогу протестних акторів з представниками влади та вироблення продуманої стратегії масштабного протистояння владі; — майже повна відсутність незалежних масових медіа та, відповідно, належного критичного висвітлення рішень і дій влади — з одного боку, та донесення правдивої і повної інформації про масштаби, перебіг і наміри протестувальників; — відсутність власного історичного досвіду переможних колективних дій, що могли б слугувати за модель до наслідування і водночас активна «антиреволюційна» риторика на підконтрольній владі медійних майданчиках, що девальвувала цінні завоювання «кольорових революцій» в інших країнах; — відсутність політичних лідерів з широкою електоральною підтримкою та «нейтралізація» (ув'язнення, витіснення в еміграцію, залякування і шантаж) тих лідерів, що викристалізувалися в ході електоральної та протестної кампаній; — унеможливлення владою переходу до так званої бюрократизованої стадії розвитку протестного руху, пов'язаної з формалізацією протестної активності — появі громадських організацій та вироблення спільної організованої стратегії; — відсутність чіткої політичної візії розвитку країни у ситуативних лідерів, на котрих ліг тягар відповідальності та відсутність чіткого бачення цілей протестів навіть у середньостроковій перспективі; — відсутність можливості акумуляції ресурсів протидії владі в умовах просторової розсосередженості учасників протестів (можливість об'єднань лише на віртуальних майданчиках); — слабкість тиску на економічні «стовпи» режиму (недостатні потуги страйкового руху, відсутність ініціатив з блокування інфраструктурних об'єктів, товарів та послуг й інших видів масової відмови від співпраці з урядом, що мали б руйнівний ефект); — слабка інтегрованість в економіку й політичні та культурні інституції європейської спільноти, що не надало можливості західному блоку країн задіяти відчутні інструменти всесекторного санкційного тиску на діючу владу; — відсутність вольових, матеріальних та просторових ресурсів для чинення силової відповіді на агресію з боку влади; — слабка дезінтегрованість в лавах силових та адміністративних структур влади (спостерігалися нечисленні випадки демонстрації солідарності з протестантами з боку представників влади, що не стало небезпечною тріщиною в підвалинах адміністративної підтримки режиму).

Звісно, всі перераховані причини чи їхня конфігурація мали значення у вирішенні долі протесту, проте найсерйознішим чинником є підстави

вважати продемонстровану готовність режиму застосовувати силу проти мирного протесту. Е. Ченовет та М. Дж. Стефан визнають, «що крайня брутальність режиму, його економічне домінування та багатоплановий контроль над суспільством за допомогою утисків і залякування становить серйозні перешкоди для мобілізації» [3, с. 101], проте шанси на успіх можуть збільшитися якщо опонентам режиму вдасться внести розкол у монолітність влади.

Оскільки мобілізовані до протестних кампаній учасники продовжували дотримуватися несилової тактики, то «вікном можливостей» і справді могло би стати розхитування монолітності влади. Розкол у владних елітах та силових структурах міг би відіграти переломну роль у траєкторії протесту. Але, як і було зазначено раніше, цього не сталося. Ригор Астапеня (Dr Rihor Astapenia) серед причин, що дозволили режиму А. Лукашенка встояти, називає згуртування правлячого класу із залученням спецслужб навколо мети збереження режиму [10]. І цілком слушно зауважує, що виживання спецслужбовців прямо залежить від збереження владного статус-кво. Власне ця логіка працює і щодо представників державної служби, котрі бояться перспективи зміни «патрона». Тож лави «охоронців» системи щільнішали і сподівання на успішне використання проти них тактики «умовляння» згасали.

Андрій Ілларіонов, аналітик Інституту Катона, виступив з нещадною критикою підходу Е. Ченовет, М. Дж. Стефан та Дж. Шарпа щодо ефективності несилового супротиву в поваленні авторитарних режимів. Аналіз 266 спроб неконвенційної зміни влади, що мали місце у період між 1972 та 2020 роками, дали підстави йому стверджувати, що зміна влади через ненасильницький спротив можлива тільки в умовах вільних чи напіввільних політичних режимів (більше половини успішних випадків). В умовах невольних політичних режимів дані свідчать про протилежне: «відмова опозиції від силового супротиву режиму в ситуації застосування режимом насильства щодо своїх опонентів не призвела до жодного випадку успішної зміни влади» [7]. З огляду на наведену А. Ілларіоновим інформацію, що зібрана у базі даних спроб неконвенційної зміни влади (на підставі обрахованого Freedom House індексу політичної свободи), успішними в авторитарних режимах можуть бути тільки ті протести, які чинили адекватну силову відповідь насильницьким діям влади, або ж ті ненасильницькі протести, які не отримували силової реакції (влада відмовлялася від застосування насильства).

Білоруський протест від початку позиціонувався активістами як мирна кампанія, що свідомо обирає несилу тактику тиску. Очевидно, що обрана тактика цілковито лягала у логіку застережень, висловлених Джином Шарпом у книзі «Від диктатури до демократії. Стратегія і тактика звільнення»: «Які б не були переваги насильницьких методів, зрозумілим

є одне: ті, хто на них покладається, вибирають вид боротьби, за якої гнобителі майже завжди мають перевагу. Диктатори чудово підготовлені до застосування насилля... У диктаторів, зазвичай, набагато більше зброї, транспорту і військ» [8, с. 13]. Тож протести мінімізували приводи для силового втручання влади, проте сам факт їхнього існування вже був самодостатнім приводом для застосування сили з боку влади, котра була готова дати рішучу відповідь на «західні технології кольорових революцій».

Поради на кшталт застосування «сміхтивізму» (використання гумористичних виступів у революційних кампаніях) від Срджи Поповича теж зазнали краху. Срджа Попович вважає, що «сміх розвіює ауру недоступності довкола авторитарного лідера» та затягує режим у пастку дилеми, коли озброєні спецслужбовці арештовують активістів за приколи [9, с. 67]. Проте білі одежі, жартівливі гасла, кульки, квіти та інші символічні атрибути мирних намірів не зупинили жорстокого силового придушення протесту в Білорусі.

Ще одним слабким місцем протесів було звуження методів протестів до вуличних акцій без організації широкого фронту роботи з переконання тих, хто не мав чіткої позиції та масштабних акції з відмови від співпраці. Джин Шарп наводить більше ста методів відмови від співпраці у економічній, політичній, соціальній сфері та символічній сфері (страйк) [с. 77–81], потенціал яких не був повномасштабно використаний у білоруських протестах.

Висновки

Окреслені базові підходи до вивчення суспільно-політичних рухів сформували рамку аналізу причин розгортання та поразки білоруських протестів. Глобальний, національний та подієвий вимір аналізу протестного руху в Білорусі дозволив врахувати як загальносвітові тенденції і чинники впливу на розгортання протесту так і внутрішньосистемні, як от: вплив еволюційної модернізації та розвитку мережевих технологій на формування запиту на демократію, зміни в соціально-класовій структурі білоруського суспільства, ферментацію настроїв незадоволення існуючим політичним режимом та ситуативні реакції влади на активізацію протестних дій. До причин поразки протесту були віднесені: слабкість контрвлади, відсутність незалежних традиційних медіа, відсутність чіткої політичної візії у ситуативних лідерів протесту, слабкість тиску на владу шляхом відмови від співпраці з урядом у всіх сферах взаємодії. Та найбільше значення мають дві інші причини: застосування непропорційно жорстокої відповіді влади на ненасильницькі форми протестної активності громадян і неспроможність учасників протесту внести серйозний розкол у згуртований злочинною логікою правлячий клас.

Список посилань

1. Tsvykh V. & Nelipa D. (2019). The Role of Trade Unions in the Development of the Aerospace Industry. *Philosophy and Cosmology*. № 23. С. 114–122. URL: Web of Science https://www.researchgate.net/publication/336271037_The_Role_of_Trade_Unions_in_the_Development_of_the_Aerospace_Industry (дата звернення: 02.11.2021).

2. Инглхарт Рональд. Культурная Эволюция. Как изменяются человеческие мотивации и как это меняет мир; Пер. с англ. С.Л. Лопатиной. Москва: Мысль, 2018. 347 с.

3. Ченовет Ерика, Стефан Марія Дж. Чому ненасильницький спротив ефективний: Стратегічна логіка громадянського конфлікту; Пер. з англ. Сергія Гірика. Київ: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2014. 304 с.

4. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Український центр європейської політики. Київ. 214 с. URL: http://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf (дата звернення: 02.11.2021).

5. Мельянцева Денис. Политический кризис в Беларуси: причины и перспективы. URL: https://minskdialogue.by/Uploads/Files/research/comments/pdf/2020-09-24_%D0%9C%D0%94_%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B9_1SP_%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2.pdf (дата звернення: 02.11.2021).

6. Belarusians' views on the political crisis. Results of a public opinion poll conducted between 20 and 30 April 2021. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-06/2021-06-14-belarusians-views-political-crisis.pdf> (дата звернення: 02.11.2021).

7. Илларионов Андрей. Можно ли победить авторитарный режим ненасилием? URL: <https://aillarionov.livejournal.com/1212106.html> (дата звернення: 02.11.2021).

8. Шарп Д. От диктатуры к демократии: Стратегия и тактика освобождения / Пер. с англ. Н. Козловской. Москва: Новое издательство, 2005. 84 с.

9. Померанцев Пітер. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності / Пітер Померанцев; пер. з англ. О. Фористина. — Київ: Yakaboo Publishing, 2020. 288 с.

10. Astapenia Ryhor. Why the Belarusian revolution has stalled. URL: <https://www.chathamhouse.org/2021/02/why-belarusian-revolution-has-stalled> (дата звернення: 02.11.2021).

Referenses:

1. Tsvykh, V. & Nelipa, D. (2019). The Role of Trade Unions in the Development of the Aerospace Industry, *Philosophy and Cosmology*. N 23. S. 114–122. Web of Science URL: https://www.researchgate.net/publication/336271037_The_

Role_of_Trade_Unions_in_the_Development_of_the_Aerospace_Industry (Accessed: 02.11.2021) [in Ukrainian].

2. Inghart, Ronald (2018). Kul'turnaja Jevoljucija. Kak izmenjajutsja chelovecheskie motivacii i kak jeto menjaet mir [Ronald F. Inglehart. Cultural Evolution. How People's Motivations are Changing and How this is Changing the World]. Translated from English by S.L. Lopatina. Moskva: Mysl' [in Russian].

3. Chenovet, Erika & Stefan, Mariia Dzh. (2014). Chomu nenasylnytskyi sprotyv efektyvnyi: Stratehichna lohika hromadianskoho konfliktu. [Erica Chenoweth, Maria J. Stephan. Why Civil resistance works. The strategic Logic of Nonviolent Conflict]. Translated from English by Serhiia Hirika. Kyiv: TOV «Vydavnytstvo «KLIO». 304 s. [in Ukrainian].

4. Svitove doslidzhennia tsinnosti 2020 v Ukraini [World Values Survey 2020 in Ukraine]. Ukrainskyi tsentr yevropeiskoi polityky. Kyiv, 2020. 214 p. URL: http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf (Accessed: 20.11.2021) [in Ukrainian].

5. Melyantsov, Denis. (2021). Politicheskij krizis v Belarusi: prichiny i perspektivy. URL: https://minskdialogue.by/Uploads/Files/research/comments/pdf/2020-09-24_%D0%9C%D0%94_%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B9_ISP_%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2.pdf (Accessed: 20.11.2021) [in Russian].

6. Belarusians' views on the political crisis. Results of a public opinion poll conducted between 20 and 30 April 2021. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2021-06/2021-06-14-belarusians-views-political-crisis.pdf> (Accessed: 20.11.2021).

7. Illarionov, Andrey (2021). Mojno li pobedit avtoritarnyj rejim nenasiliem? URL: <https://aillarionov.livejournal.com/1212106.html> (Accessed: 20.11.2021). [in Russian].

8. Sharp, D. (2005). Ot diktatury k demokratii: Strategiya i taktika osvobodeniya [Gene Sharp. From Dictatorship to Democracy. A Conceptual Framework for Liberation] Per. s angl. N. Kozlovskoy. Moskva: Novoe izdatelstvo. 84 s. [in Russian].

9. Pomerantsev, Peter. (2020). Tse ne propahanda. Podorozh na viinu proty realnosti [This Is Not Propaganda/ Adventures in the War Against Reality]. Translated from English by O.Forystyna. Kyiv: Yakaboo. 288c. [in Ukrainian].

10. Astapenia. Ryhor (2021). Why the Belarusian revolution has stalled. URL: <https://www.chathamhouse.org/2021/02/why-belarusian-revolution-has-stalled> (Accessed: 20.11.2021).

Inna Tukalenko

National Taras Shevchenko University (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-4169-6457>

e-mail: innet@online.ua

CONCEPTUAL CONSIDERATION OF THE REASONS FOR THE DEPLOYMENT AND COLLAPSE OF THE PROTESTS IN BELARUS IN 2020

Abstract

The study of the reasons for the deployment and collapse of protests in Belarus was conducted on the basis of fundamental approaches to studying the nature of protest movements: political opportunity structure, resource mobilization and interactive approach. The reasons for the outbreak of the protest wave in Belarus were analyzed in three areas: global, national and eventual (situational). Both global trends and intra-system factors were taken into account, including the impact of evolutionary modernization and development of network technologies on the shaping of the demand for democracy, changes in social and class structure of Belarusian society, the ferment of dissatisfaction with current political regime and situational reactions to protests. The reasons for the defeat of the protests were clarified and the dominance of two of them – the use of disproportionately harsh government response to non-violent forms of protest activity of citizens and the inability of protesters to cause a serious split in the ruling class – was substantiated.

Key words: protests in Belarus, wave of protest, nonviolent protest, reasons for protest, democratization.

Стаття надійшла до редакції.02.11.21

© Тукаленко І.А., 2021